

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 2. junija 1869. ~

Gospodarske stvari.

O kmetijski obrtniji.

Spisal Rihard Dolenc.

Že pri priložnosti, ko sem o Gülichovi setvi krompirja poročal, sem mimogredé kmetijsko obrtnijo omenil, al v natančnejše razjasnilo splošnega zapopadka in tudi v razjasnilo in pretresanje posamesnih vejic splošne kmetijske obrtnije nisem se spustil. Ker se pa vedno krepkejšega v izidu te misli čutim, da ravno kmetijska obrtnija je mogočno sredstvo, katero more našo deželo do umnejšega kmetijstva in zaželenega blagostanja pripeljati; zato ne morem si kaj, da ne bi zelo zanimivemu predmetu občne pozornosti pridobiti skušal. Prosim tedaj, da bi posestniki kmetijstev drage volje brali in poslušali.

Naloga kmetijske obrtnije je v svojih posamesnih delih zelo različna, v celoti pa vendar ni nič drugega kakor to, da se surovi pridelki ali surove snovi kmetijstva tako predrugačijo in požlahnijo, da dosežejo višo in gotovejšo ceno. Do više cene pa peljete dve poti kmetijske obrtnosti.

Po eni se surove snovi popolnoma predrugačijo, to je, požlahnijo, in sicer tako, da je razloček med prvotno surovo snovijo in pa dovršenim izdelkom, kar se cene tiče, tako velik, kakor je velik med 1 in pa 100.

Po drugi poti dobí surova snov kakor taka le za kupčijo sposobnejšo podobo in obliko, a ne stoji že na vrhuncu prave žlahnosti.

Lahko je tedaj razvideti, da se po prvi poti večidel take kmetijske surove snovi žlahnijo, ki same na sebi skoro nobene kupčijske cene nimajo, na pr. sladkorna (cukrena) pesa, krompir pridelan daleč od mest in družih večih naselišč, kjer dosti krompirja človeštvo za lastno hrano povžije; tako veljá tudi od grozdja itd.

Izdelki prve poti so navadno, posebno kar se kemizma tiče, tako prestrojeni, da nimajo celó nič vzajemnega s surovo snovijo, na pr.: sladkor (cuker) proti pesi, špirit proti krompirju. Živelj tega žlahnjenja je ravno zato tudi le kemija, kjer le ona more stvari tako prestrojiti.

Po drugi poti obravnane surove snovi ne zgubijo toliko svoje prvotne podobe, ker večidel je izdelek le mehanično očiščena surova snov. Da se sèm ter tje tudi pri drugi poti kemija vedno pasivno ne drži, to na razdelitev obeh poti nima nič vpliva, saj smo že zgoraj rekli, da pglavitni razloček je le v tem, da je tako rekoč izvršeni izdelek druge poti še le surova snov višim krojitvam prve poti. Le-sem se smejo prištevati, na priliko: izdelovanje predivonosnih rastlin, vinarstvo, izdelovanje močca, mlečni izdelki, izdelovanje

slada (malca) itd. Mlečni izdelki, kakor maslo in sir, so sicer popolnoma dovršene snovi, vendar jih smemo tudi le-sem prištevati, ker prestrojenje je zgolj mehanično.

Da se pri naštetih izdelkih druge vrste le na boljše kupčijsko obliko meri, to je očividno; kdo neki ne bi se smejal, ako bi hoteli na primer evropejski kmetovalci surov lan ali konoplje namesti dovršenega (dodelanega) prediva v Ameriko pošiljati, ali pa močec v obliki žita!

Da je z boljše obliko tudi denarni dobiček zvezan, to je gotovo. Ogri, postavimo, so razvideli, da si dosti vožnine prihranijo, ako namesto žita dodelano moko v daljne kraje pošiljajo, kajti pri tem si otrobe prihranijo, kateri drage vožnje niso vredni, in kar je še višega pomena, pa je to, da mlinarski dobiček ostane v deželi.

To si me je potrebno zdelo povedati o razjasnilu pomena in namena kmetijske obrtnosti. Predno pa na posamesne vejice prestopimo, bode gotovo dobro, ako pozvedamo, kake okoliščine so k vpeljavi kmetijske obrtnosti v posamesnih deželah pripomogle, v kacic rokah da je ta in kakošni da so nasledki.

Da ne zagazim v preobširno razkladanje, bodem le na kmetijsko obrtnijo našega cesarstva pazljivost obrnil, a še v tem le izbral tiste dežele, kjer je kmetijska obrtnija že precej razvita.

Kmetijsko obrtnijo nahajamo pred vsem na Ogerskem, kjer so največa gospodarstva združena s kmetijsko omiko. Vzrok tukajšnje obrtnije je deloma iskati v omiki, ktera kmetovalca vedno naganja, pridelke množiti in žlahniti, deloma je pa tudi h temu pridelku naravnost prisiljen, ker vsega kakor takega prodati ne more. Zraven velicij gospodarjev nahajamo pa tudi male posestnike, kateri se od velicij že v gospodarstvu samem ločijo; od kmetijske obrtnije se pa tudi pri njih ničesa ne najde, in še toliko ne, da bi surovo snov velikim gospodarjem pridelovali, ker je ti sami zadosti imajo.

Kmetijska obrtnija je toraj, kakor vidimo, le enostransko razproštena, in za deželo sploh je le manjšega pomena.

Velik razloček nahajamo pa v avstrijskem Poljskem (Galicijskem) in Šleskem. Tukaj je skora, da bi rekel, kmetijska obrtnija domá. Al v kakošnih rokah je? Izprva bila je tudi tukaj v rokah velicega posestnika, sčasoma je pa prešla po poti najema (v štandajanja) v roke judom, kateri so si, zraven najetih, še tudi sami žganjarske in druge fabrike sezidali. Jud pa borega kmeta tako stiska in tare, da je groza. Res, nekteri prodajajo lahko svoje pridelke, al iz dolgov se pri vsem tem ne morejo izkupati, kajti zviti jud jih z lepo besedo in „vodko“ le še bolj v nove dolge za-

motá, prav tako, kakor pajk v svetlo mrežo vjame muho. Pri tem pa ne trpi samo premoženje; tudi ljudstvo hira na duši in na telesu. I kako bi to ne bilo pri tako razvitem pijančevanju, kakor ga tu nahajamo! Da bi se kmetijstvo pri taci okoliščinah povzdignilo, nemogoče je skoro. Kar se pa v omenjenih deželah po judih prostemu kmetovalcu godí, to pri nas na Slovenskem še vse lahko nastopi, ako se še o pravem času izdatni koraki ne storé. Gotovo ni težavno, že tako zadolženega kmeta z lepimi besedami in denarom oslepiti in ga sčasoma kar na nič spraviti. Da se pa to zgodilo ne bode, treba je že zdaj skrbeti, da se vpelje, česar še pogrešamo: to je, socializem ali zveza boljše omikanih kmetijskih posestnikov s prostim kmetom, v namen napredka v kmetijstvu, iz katerega nam izvira kmetijska obrtnija, iz te pa kupčija in pravo blagostanje.

V lep, da! najlepši izgled služijo nam v tem obziru Čehi na Pemske in Moravske; oni so si s pomočjo socializma tako daleč pomagali, da jih kmetijska statistika po vsej pravici prvo agrikulturno (kmetovalno) ljudstvo Avstrije imenuje. Zarad tega pa nahajamo tudi pri njih blagostanje, in kar je s blagostanjem zmirom ozko zvezano, tudi pravi národni ponos. (Dal. prih.)

Nove postave.

* Med mnogimi novimi postavami, ki jih je cesar potrdil, nahaja se ena za naše cesarstvo čisto nova, in ta je ustanovitev obrtnijskih in rokodelskih sodnij. Te sodnije so namenjene krajem, kjer so fabrike; v te sodnije spadajo vse pravde, med gospodarji fabrike ali obrtnijstva in pa med njihovimi delavci in učenci, ali med delavci samimi in ktere izvirajo iz preprirov zavoljo dela in plače in učnih razmer. Dozdaj so take pravde spadale pod dotično cesarsko gospósko; po tej postavi pa voli gospodar fabrike ali obrtnijstva polovico sodnih mož, polovico pa jih volijo delavci. Kakor ti razsodijo, to veljá. Ta postava je po neki francoski posneta (conseils de Prud'hommes. — Ali bode ta tuja sadika za avstrijske razmere kaj prida, bode še le skušnja učila.

* Da bojo naši bralci poznali bistvo nove postave za ljudske šole, ktero je, vkljub ugovorom Poljakov, Slovencev in Tirolcev, ki so naposled zbornico zapustili, dunajski nemški zbor sklenil, podamo jim drugi pot važnejše stvari iz te postave. Ta postava, pri kateri si je državni zbor prilastil mnogo odločeb, ktere spadajo v oblast deželnim zborom, bila bi sicer gotovo prav dobra, ako bi bile 3 reči na svetu drugače kakor so dandanes, namreč ako bi 1) otroci bili že odraščena mladina za take in toliko podukov sposobna, — ako bi 2) ljudski učitelji imeli novim svojim nalogam primerno plačo, in ako bi 3) občine imele kje vzeti dohodkov za šole po novi osnovi. Pri novih vpekljavah ni zadosti zibati se v lepih idejah in stegati rok po zvezdah, ki so nam vendar predelež, da bi jih na zemljo potegnili.

Národne stvari.

Tabor na Vižmarjih.

(Konec.)

Dr. Valentin Zarnik, od taboritov radostno pozdravljan, je zagovarjal drugo resolucijo, namreč vpekljavo slovenskega jezika v šole. Dr. Zarnik, kakor v pisavi, tako tudi v govorih taborskih humo-

rist, je tudi ta predmet obdelaval bolj iz popularnega stališča in je napake, ki so bile zlasti v ljudskih šolah in so še, šibal blizo tako-le: Šole so glavna stvar vsacemu narodu; ako so šole slabe, tudi narod nič ne veljá. Na „eselpunk“ so ga posadili, kdor je materni jezik govoril, do „musterschülerja“ ni mogel revček dospeti; zato pa tudi slovenski narod sedi na „eselpunku“. (Sme.) Kako smo se mi učili v šoli in se menda zarad ravnopravnosti še zdaj učijo otroci? — „miza — tisch, riba — fisch, kaša — brein, pust' me zmirom — lass mich sein“. (Ogromni smeh.) Prusi nas 1866. leta niso premagali samo zato, da so imeli boljše puške, nego tudi zato, da so se v šolah v maternem jeziku kaj več naučili kakor mi; če tudi se vse učijo v nemškem maternem svojem jeziku, vendar so česko deželo bolj poznali kot naši častniki. Ugovor, da se z našim jezikom nikamor po svetu ne pride, je prazen, kajti sveta, kjer se govori jezik slovanski, je največ; pa si tudi svoje otroke hočemo izrediti za deželo domačo, da ne bo treba, da naši rojaki s trebuhom za kruhom po svetu hodijo, tujci pa sedijo na učiteljskih stolicah in celó tak, ki lepo kranjsko deželo „schweine-land“ psuje! (Nevolja.) To ne more tako ostati. Omika je opomin sedanjega časa, a ta je narodu mogoča le po njegovem jeziku. Mi hočemo rešiti čast in poštenje svojega slovenskega naroda, in potezati se za svoje. Izobraženemu Slovencu bi se za svojo osebo ne bilo treba potegovati za slovenščino, ker on nemški ravno tako dobro zná kakor vsak nemškutar ljubljanski; al narodova omika se le na poti maternega jezika more doseči. Za to priporoča govornik sprejem druge resolucije, ki je bila soglasno sprejeta.

Tretjo točko „napravo slovenskega vseučilišča v Ljubljani“ zagovarja dr. Razlag. Željno so pričakovali taboriti in to še posebno iz kranjsko-loškega okraja njegovi volilci, da slišijo svojega poslanca. In res prikupil se jim je brž po tehtnem svojem govoru; radostni so ga poslušali, ki je govoril blizo tako-le:

Dragi rojaki! rojen na magjarske, ne kakor so nemškutarji raztrosili, na hrvaške meji, posestnik na Dolenskem, in zdaj tudi Vaš poslanec izvoljen v Kranji, pozdravljam Vas! Sam kmet in sin poštenih kmečkih starišev, sem bil veliko let v visokih šolah, sem ostal zvest svoji materi Slavi, ko že imam — kakor vidite — sive lase in jej ostanem zvest do hladnega groba! Če hoče Slovenec svojega sina na visoke šole poslati, mora ga daleč v mesto poslati, v Gradec ali na Dunaj, kjer so mu stroški veliki; to bi pa vsakemu laže bilo, če bi tū v Ljubljani takih šol imeli, kjer bi lahko z domačim cenejšim živežem prebil, kakor je to sploh navadno pri gimnazijskih študijah, in ne pokvaril bi se marsikter mladeneč. Pa tudi zgodovina nam dokazuje, da imamo pravico tirjati vseučilišče. Že pod Napoleonom I. smo imeli v Ljubljani dva razreda medicine poleg bogoslovja. Leta 1848., tistikrat, ko se je vse gibalo in tudi Slovenci niso spali — se je posebno za to potegovalo društvo „Slovenija“. Tudi ministerstvo na Dunaji je leta 1848. v razpisu 22. septembra št. 5438 izreklo važnost vseučilišča v Ljubljani za slovenske pokrajine ter obljubilo, da se bode tudi zadostilo tej potrebi. Le za tačas pa je z ministerskim razpisom od 5. oktobra 1848 št. 6230 naročeno bilo — ker ni bilo mogoče vseh šol na enkrat ustanoviti — naj se učita že dva pravoslavna predmeta: državljanski in kazenski zakonik in še zdaj živi g. dr. Lehman, ki je tačas prav dobro slovenski podučeval, g. Možgon pa je že umrl. Če je tedaj že pred 20 leti mogoče bilo slovenski podučevati v viših šolah, koliko laže bo to mogoče danes. — Omika je geslo današnjega časa sploh.

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 9. junija 1869. ~

Gospodarske stvari.

Nova mašinic za robkati koruzo.

Kmetijska družba v Lincu je družbi kmetijski kranjski poslala mašinic, ki se v roko vzame, okoli sterža zasuje in ž njo hitro in lahko ruži (robka) koruza ali turšica.

Ta mašinic, ki jo je iznajdel Filip Schobesberger, posestnik in poštar v Wallern-u v zgornji Avstriji in je za njo cesarski patent za Avstrijo in Ogersko dobil,*) je prava igračka in vendar človek s samo roko v eni uri 1 vagón ali 2 mernika koruze obrobka prav čisto in celo. Mašinic se odprta položi v dlan ene roke, in ko se z drugo rokó položi en konec turšičnega sterža v njo, se zapre mašinic, in ko se okoli sterža krepko zasuje, je že tudi polovica sterža orobkana. Zraven tega, da se s to mašinic tako hitro in čisto koruza robka, je pa tudi prav po ceni; velja le 60 krajc.; se vé da brez vožnine.

Družba kmetijska v Lincu jo na vso moč priporoča vsem gospodarjem, ki pridelujejo turšico, in res je taka, da kdor jo vidi, se mu brž prikupi.

Kdor je tedaj želi kupiti, naj se obrne do imenovanega znajdenika v Walleru, ali pa do pisarnice družbe kmetijske v Ljubljani, kateri se zraven 60 krajc. povrnejo tudi majhni stroški vožnine.

O kmetijski obrtniji.

Spisal Rihard Dolenec.

(Dalje.)

Pemska in moravska dežela ste tedaj tretja dežela, v kateri kmetijsko obrtnijo nahajamo, in sicer v tacem okrožji in s tacim vspehom, da je vredna velike časti in občne posneme. Socijalizem je Čehe tako povzdignil, da so v resnici to, o čemur narodno-ekonomični pregovor pravi, „da le omikana ljudstva razumejo socijalizem čislati a ga tudi gojiti“. Čehe imamo toraj posnemati, in ako to storimo, smemo si v svesti biti, da nastopi blagostanje tudi pri nas.

Iz mnogo duševnih zavodov in naprav hočem omeniti le kmetijske šole, katerih imajo dozda 2 viši in mnogo nižih, in vse so si brez državne podpore oskrbeli. To pa ni edino; navesti bi se dalo še mnogo družih, sploh znanih naprav, ktere pa v kmetijstvo ne spadajo. Kmetijsko-obrtnih fabrik so si veliko napravili; njihovi ustanovniki so skoro sami manjši posestniki. Tako, na primer, stoji v Prostějovu čisto nova sladovna (Malzfabrik), ktero so bližnji kmetovalci na

*) Zato se ta mašinic ne sme ponarejati; kdor bi to storil, se kaznuje za 25 do 1000 gold.

delnice (akcije) sezidali; prvotno premoženje znaša 10.000 gold. V to fabriko vsak ustanovnik svoj ječmen oddaja; plačilo mu je gotovo in dobro, konec leta dobí pa še na svoje delnice spadajoči dobiček cele fabrike.

Preziraje druge fabrike omenim le še sladkornico v Kroměřížu, ktero so tudi kmetovalci na delnice sezidali, in sicer s privatnim premoženjem od 300.000 gold., to je, 1000 delnic (akcij) po 300 gold. Teh in vseh družih fabrik, bodi-si v rokah posamesnih kmetovalcev ali pa v rokah celih društev, dobra osnova pa je ta, da kmetovalci in posebno manjši kmetje svoje pridelke dobro in gotovo prodajó, brez vsacega mešetarja ali posrednika, kateri kmetu dobiček le znižuje. Drugo dobro je pa to, da dobiček fabrike ne pride v tuje roke ali še celó iz dežele. Razun ustanovnikov pa tudi vsak drug svoje pridelke lahko v fabriko prodá, samo da se tudi najmanjšim kmetovalcem pomaga, kateri ne morejo ustanovniki biti.

Ako se že v teh deželah, ktere narava gotovo bolj obdaruje nego našo, toliko za socijalno povzdigo kmetijske obrtnosti stori; koliko bolj bi treba bilo nam, da bi enako njim postopali?

Marsikdo trdi, da mnozih nadlog, ki tarejo kmetijstvo, so železnice krive, češ, kar so železnice, je vse minulo. — Na prvi pogled se kaj tacega res dozdeva. Ako se pa reč bolj na tanko pretehta, vidi se, da ni tako. Krive mnozih nadlog niso železnice, ampak krivi so prebivalci dežele sami, kateri si različna svoja gospodarstva po zahtevah današnjega časa prestrojili niso, ampak vse pustili pri starem kopitu. Da se toraj nadlogam v okom pride, treba je se današnjim zahtevam primerno vésti, to je, treba je skrbeti, da se razvije kupčijstvo po deželi, ktero gotovo ne bode manj blagostanja izbudilo, kakor si ga eni v nekdanji cestni vožnji sanjajo, pri kateri je vpeljava tuje robe vedno večja bila nego izpeljava domače v vnanje dežele.

Da pri današnjih okoliščinah kmetijska kupčija cvesti ne more, to je gotovo, kajti prvič niso pridelki naši v toliki obilnosti, da bi se mogli z družimi deželami meriti; tega pa je razcepljenost kriva. Drugič se pridelki, kar se dobrote tiče, ne morejo meriti s pridelki družih dežel; tako, na primer, naše žito ne z banaškim. Evropejska tanjka volna se ni v stanu meriti z avstralsko; zatega del se v deželah, kjer je reja merinoških in družih žlahnih ovác še pred malo leti cvela, danes vedno bolj opušča.

To so druge dežele že spoznale in se vrnile na drugo pot; to je, vrnile so se do kmetijske obrtnije, dobro spoznavši, da ta dosti enake snovi potrebuje, s ktero v kratkem času kupčija nastane, če tudi le v eni sami snovi, vendar več dobička donaša kakor na več kosov razcepljena. S tem pa ni rečeno, da bi mo-

rala ravno cela dežela eno in isto pridelovati, kajti to že zavoljo podnebja ni lahko mogoče; saj vsakemu početju se mora pravo mesto odločiti in tu krepko podpirati. Posebno je naloga kmetijskih družeb, da od poljedelskega ministerstva potrebne podpore zahtevajo. Prepričan sem, da bode sl. ministerstvo tudi rado kar mogoče pomagalo, ker nasprotno se skoro misliti ne dá potem, ko imamo že dosti lepih dokazov, da res djansko hoče podpirati povzdigo kmetijstva.

Prva reč je pa pravo zadeti. To je le potem mogoče, ako se vsak predmet za-se pretrese in vspeh, kolikor je pri obstoječih okoliščinah mogoče, zagotovi. V ta namen hočem nekoliko pisem o posamesnih razdelkih kmetijstva in v te spadajočih obrtnijah „Novicam“ izročiti, v prevdarek umnim kmetovalcem, posebno pa sl. kmetijski družbi.

(Dalje prihodnjič.)

Šolske stvari.

Ljudske šole,

kakošne naj bodo po postavi od 14. maja t. l.

Iz te postave naznanjamo bralcem le nekatere glavne stvari.

V vsaki ljudski šoli (§. 3.) se morajo podučevati vsaj ti-le nauki: verski nauk, jezik, računstvo, najpotrebnejše znanje iz naravoslovja, zemljepisja in zgodovine s posebnim ozirom na očetnjava in njeno ustavo, pisanje, geometrično oblikoslovje, petje, telovadstvo. Dekleta se naj razen tega podučujejo tudi v ženskih delih na rokah in pa v gospodinjstvu. Kako obširno naj se ti predmeti obravnavajo, to je odvisno od tega, koliko učiteljev ima ktera šola. Ravno od tega je tudi odvisno, ali se podučevanje raztegne še na druge mimo tu imenovanih predmetov.

Učni črtež za ljudske šole in vse, kar je potrebno za notranji red šolski, določuje (§. 4.) minister za poduk, potem ko je zaslišal nasvete deželne šolske oblastnije.

Za poduk v verozakonu (§. 5.) skrbé in ga v prvi vrsti nadzirajo dotične cerkvene oblastnije. Verski učitelji, cerkvene oblastnije in verska občestva imajo biti pokorni šolskim postavam in temu, kar na njih podlagi zaukažejo šolske oblastnije. V krajih, kjer ni duhovnika, ki bi mogel redoma podučevati v veri, sme se v porazumljeni s cerkveno oblastnijo tirjati od učitelja, naj pomaga po zaukazih šolske oblastnije v veri podučevati otroke, ki so ž njim iste vere. Ko bi ktera cerkev ali ktero cerkveno občestvo ne hotelo skrbeti za verozakonsko podučevanje, naj deželna šolska oblast zaukaže, kar je potrebno, potem ko je vdeleženca zaslišala.

Učni jezik in o podučevanju v drugem deželnem jeziku odločuje (§. 6.) v postavnih mejah deželna šolska oblastnija, potem ko je zaslišala one, ki šolo izdržujejo (plačujejo).

Učni predmeti ljudske šole (§. 7.) naj se, kolikor je mogoče, tako razdelé na tista leta, ktera ima vsak otrok v šolo hoditi, da je vsako leto za-se posebna stopinja v podučevanju.

Ktere učne knjige in berila se smejo rabiti, to določuje (§. 8.) minister poduka, potem ko je zaslišal deželno šolsko oblastnijo. Med dopuščenimi knjigami in berili izbira okrajno šolsko nadzorstvo, potem ko je zaslišalo okrajno učiteljsko konferencijo.

Učni črtež (§. 9) določuje, koliko ur se ima v raznih letnih razredih javnih ljudskih šol na teden podučevati. V šolah poleg fabrik se mora najmanj 12 ur

na teden podučevati, in se imajo te ure kolikor mogoče enakomerno razdeliti na posamesne dni v teden. Učne ure se smejo začeti ob 7. uri zjutraj in morajo nehati najkasneje ob 6. uri zvečer. Opoldne se ne sme podučevati.

Število učiteljev vsake šole (§. 11) naj bo odvisno od števila učencev. Ako je bilo tri leta zaporedoma v šoli povprek 80 učencev, mora se skrbeti še za drugega učitelja, in ako se to število povekša do 160, tudi še za tretjega in v tem razmeru se naj število učiteljev še dalje pomnožuje.

Učiteljice dekliških šol (§. 15. morajo navadoma podučevati tudi v ženskih delih na rokah in v gospodinjstvu, za kar naj se napravi poseben šolski razred. Kjer je dekliška šola izročena moškemu učitelju, mora se za podučevanje v ženskih delih in v gospodinjstvu najeti posebna učiteljica. Kjer ni samostalnih dekliških šol, morajo se za dekleta šoli dorasla napraviti posebne delavske šole, ki naj bodo z ljudsko šolo v zvezi ali pa od nje ločene.

Nad ljudsko šolo stojé meščanske šole, ki jih dozda v našem cesarstvu ni bilo. Meščanski šoli je namen onim, ki ne obiskujejo gimnazije ali realke, skrbeti za višo omiko kakor je more dati ljudska šola. Učni predmeti teh šol so: verski nauk, jezik- in pismoslovje, zemljepisje in zgodovina s posebnim obzirom na očetnjava in njeno ustavo, prirodopisje, naravoslovje, aritmetika, geometrija, knjigovodstvo, risanje s prosto roko, geometrično risanje, lepomisje, petje in telovadstvo; za dekleta: ženska dela na rokah in gospodinjstvo. Na nenemških meščanskih šolah naj se daje učencem tudi prilika, da se morejo naučiti nemškega jezika.

Prepuščeno je onim, ki za šolo plačujejo, da si smejo splošno ljudsko šolo vrediti tako, da bo mogla zadostovati ob enem tudi nalogam meščanske šole. V tem primerljivi mora imeti šola osem razredov.

Vendar se smejo ustanovljati tudi samostalne trirazredne meščanske šole, ktere se prijemajo petega razreda ljudske šole.

Stariši ali njih namestniki ne smejo puščati svojih otrok ali odgojencev brez poduka, ki je zapovedan za javne ljudske šole.

Dolžnost v šolo hoditi (§. 21.) se začne po dokončanem šestem in traja do končanega štirinajstega leta. Iz šole pa smejo učenci še le takrat izostajati, če najpotrebnejše znajo, kar je za ljudske šole zapovedano: brati, pisati, računati.

Po dokončanem šolskem letu sme okrajno šolsko nadzorništvo iz važnih razlogov iz šole izpustiti učence, ki sicer še niso 14 let stari, ki pa v prvem prihodnjem polletju postanejo toliko stari in ki so se predmetov ljudske šole do dobrega naučili.

Dolžnosti javno šolo obiskovati so začasno ali za zmerom oproščeni: dečki, ki obiskujejo ktero višo šolo, tudi otroci, ki imajo kako dušno ali teško telesno napako, ki je nasprotna šolskemu namenu in šolskemu obiskovanju, in tudi oni, ki se podučujejo doma ali v kakem zasobnem zavodu.

Slovensko slovstvo.

* *Pesmi.* Zložil Josip Cimperman. V Ljubljani natisnil in založil J. Blaznik.

Bralci „Novic“ in drugih slovenskih časnikov poznajo gosp. Cimpermana po marsikteri cvetki, ki jo je posadil v vrtec slovenske poezije. Kdor mladega pesnika pozná, vé, da ga ni gnal pesniški napuh v izdajo pričujoče zbirke; napotila ga je le živa ljubezen do domovine, da jej daruje, kar more — šopek milih pesmic,

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 16. junija 1869. ~

Gospodarske stvari.

Pazite vinorejci!

Družba kmetijska je od c. kr. poljedelskega ministerstva prejela sledeči dopis:

„Na južnem Francozskem se je na trti prikazala nova huda bolezen.

To bolezen nareja neki žužek (insekt), kateri sesá na koncéh trtnih korenin in tako celo trto zamori, da vsahne. Podoben je ta žužek listni uši ali listni mušici, ktera se v latinskem jeziku imenuje *Phylloxera vastatrix*. Škodljivi ta mrčes so zapazili že tudi na Angleškem.

Čeravno se v našem cesarstvu še nikodar ni slišalo od te nadloge nič, vendar je prav potreba, da naši vinorejci od nje vedó zato, da se brž v začetku bolezni v okom pride, ako bi se po nesreči primerilo, da se tudi v naše kraje zatepe ta mrčes.

Na prošnjo c. kr. geologično-botaniške družbe dunajske se tedaj kmetijska družba opominja, naj razglasí po deželi, kodar vino pridelujejo, da gospodarji pazijo na trto in če kje kakošno posebno bolezen zapazijo, da to brž naznanijo imenovani c. kr. družbi na Dunaj, ktera je na-se vzela preiskovanje one trtne bolezni“.

Pazite tedaj vinorejci! na svoje trte letos, in ako bi — kar Bog ne daj! — zapazili kako posebno prikazen na njej, oglasite jo brž družbi kmetijski v Ljubljano ali pa naravnost c. k. geologično-botanični družbi na Dunaj.

O kmetijski obrtniji.

Spisal Rihard Dolenc.

(Dalje.)

O predivstvu.

1. pismo.

Poglavitni del avstrijskega kmetijstva, ki v nekterih deželah od dne do dne bolj napreduje, je pridelovanje predivonosnih rastlin, namreč lanú in konopelj. Druge poskušane rastline, kakor bombaž in še druge so zdaj še brez pomena.

Skupni pridelek vseh avstrijskih dežel iznaša, kakor zadnji statistični izpis dokazuje, 990.000 centov mikane lanine; ako se po 25 goldinarjev cent računi, iznaša ta pridelek $24\frac{3}{4}$ milijonov gold. Konopnine, tudi mikane, se prideluje 1 milijon in 580.000 centov, po 18 gold. znaša to $28\frac{1}{2}$ milijonov gold. Ako še 2 milijona centov obojnega semena s srednjo ceno po 4 gold. cent uštejemo, dobimo skupen dohodek od 61 milijonov in 190.000 gold.

Prostora potrebujete obe rastlini skupaj 51 štirjaških milj; od teh spada na lan 248.000, na konoplje pa 267.700 oralov. *)

To pa so številke, ki skoro od danes na jutri ne veljajo zavoljo vednega napredovanja v obilnosti kakor tudi dobroti imenovanega pridelka. Dokaz temu je čedalje večje število predilnic v deželah, ki zaslužijo, kar se predivstva tiče, na prvi vrsti imenovane biti. Na Pemslem, na primer, šteló se je 1864. leta le 24 predilnic z 189.000 preslicami ali vreteni. Od onega časa se je pa to število pomnožilo na nič manj kakor na 239.000. Na Moravskem je bilo konec 1864. leta 8 predilnic s 34.000 preslicami, tudi to število se je do danes pomnožilo na 44.900. Na Šlezkem imajo 5 predilnic, katerih preslice so se od leta 1864. za 8000 pomnožile. Na kratko rečeno: vsako leto se že obstoječe predilnice razširjujejo, zraven pa čisto nove snujejo, kajti leta 1864. bilo je v vseh omenjenih avstrijskih deželah še 9 čisto novih predilnic v pričetku.

Enako ali pa še bolj napredujejo druge neavstrijske dežele, kakor Angleško, Rusko, Prusko itd. Na najviši stopinji so v Belgiji in na Irslem.

Kakor veselo pa predivstvo v omenjenih avstrijskih deželah napreduje, tako žalostno v družih zapada, to je v takih deželah, kjer je obdelovanje lanú in konopelj še samo na sebi celó tako, kakor je bilo v starodavnih časih in kjer je tudi izdelovanje prediva še zmirom v rokah kmetovalcev. Vsi ti, akoravno so nekdaž za svojo domačo rabo in tudi za prodaj še zadosti debele preje in platna izdelavali, zdaj ne morejo več shajati zavoljo prevelike konkurencije družih dežel, ktere boljše in cenejše blagó vpeljujejo kakor je domače. V očitni dokaz temu nam služi naša lastna kranjska dežela. Dve leti je komaj, kar sem na lastna ušesa slišal skrbno pivško gospodinjo reči, da ne bode nikdar več platna domá tkati dala, ker jo draže stane kakor če ga kupi v štacuni. Zakaj to? se lahko ugane; kajti kjer koli se dandanes dobrih in lepih vspehov v predivstvu veselijo, povsod so razvideli, da je v dosego tega napredka troje potrebno; prvič, da se oskrbí žlahno seme, — drugič, da se pridelek do zadnjega posebno dobro izdela, — in tretjič se vse dožene tako, da dobro imé dobí, če že ne cela dežela, vsaj posamesni kraji njeni. Na kratko rečeno: celo predivstvo se mora razdeliti na dva dela, tako, da kmetovalec izvrstni lan in konopljo prideluje, — predivo iz lanú in konopelj pa izdelujejo drugi obrtniki. Le najpotrebnejšo debelino za domačo rabo naj si kmetovalec sam preskrbí, a to le tam, kjer se zimski čas bolje porabiti ne dá. To je gotovo koristno. Če nam-

*) Kranjska dežela prideluje 140.000 centov lanine in 8000 centov konopnine; semena blizo do 17.000 centov.

reč kmetovalec sam iz lanú predivo napravlja, bode le toliko lanú ali pa konopelj vsejal, kolikor si jih upa s svojo družino zimski čas izdelati; ako mu je pa priložnost dana, surov pridelek koj z njive prodati, bode gotovo dvakrat ali še večkrat toliko prostora obsejal in zdaj vse bolje obdelal, kakor poprej, saj se po lepšem pridelku cena ravna.

Le po tej poti je mogoče domači potrebi zadostovati, vrh tega pa, kar se od več pridela, na prodaj dati, to je, kupčiji pot odpreti.

Ce hočemo toraj predivstvo naše dežele povzdigniti v smislu potrebe in napredka, moramo ravnati tako, kakor smo ravnokar priporočali, po dveh pogojih. Kar se prvega tiče, moramo pred vsem pozvedeti napake in pogoške, ki so krivi, da naš lan in konoplja nista tako dobra, kakor bi morala biti, kajti le po spoznanji napák prične se zboljšanje; zatega del naj mi bode dovoljeno poglobitve pomanjkljivosti v kratkem omeniti. *) O drugem pogoju samem za-se govoriti, skoro ni potrebno, ker se dá v posamesne točke prvega vse vplesti, kar je treba.

Da se pri nas na Kranjskem lan dobro sponaša, ni dvombe, saj bi ga bili sicer že zdavno opustili; vendar se pridelek večkrat pokazi, al tega pokazka ni kmetovalec kriv, če ga slana, suša itd. vzame. Proti temu ni pomoči. Največkrat je pa slabega pridelka kmetovalec sam kriv, ako se pregreši ali 1) v semenu ali pa 2) v sledečem obdelovanji. Tù se pa lahko pomaga. (Dal. prih.)

Gospodarske novice.

* Kakošne letine se je nadjati? Na Kranjskem in menda sploh po Slovenskem se je nadjati obilne žetve, sadja pa manj; tako se sliši tudi iz Hrvaškega in sploh iz družih dežel avstrijskih; v nekterih krajih Ogerske pa se bojé prav zelo slabe letine; spomladanski mraz je na mnogih krajih vinograde in sadje pa tudi drugo setev, zlasti peso, poškodoval; vendar mislimo, da je tak strah pretiran. V Banatu, kakor „Ill. landw. Ztg.“ piše, je z žitom prav slabo; pšenico, ker je meseca suša zelo pozebla, morali so večidel preorati. Tudi iz Nemčije se slišijo precej vesele novice, le v izhodnjih krajih Pruskega je slaba. Iz Francoskega so glasovi tako in tako; v krajih med večimi rekami tožijo, da je meseca decembra in svečana vlaga škodovala setvi vzlasti rži; bolji so glasovi iz više ležečih strani, kjer pšenica in rž dobro stojite. Posebno so z letino Angleži zadovoljni, kjer je mehka zima setvi tako dobro storila, da se nadjajo preobilne žetve. Tudi iz Amerike so novice dobre.

* Zoper pasjo steklino svetuje francoski živinozdravnik Bourrel v knjižici „De rage; moyen de l'éviter“ gotovo pomoč, kakor pravi. In kaj neki je to? Modri mož pravi, ker za pasjo steklino nikakoršnega zdravila ne vemo, treba, da se psom sprednji zobje, s katerimi popadajo, popilijo tako, da ne morejo ž njimi vgristi človeka. — Čuden svèt! Mi bi vedeli še boljšega, ker ne vemo, odkodi bi toliko živinozdravnikov vzeli, da bi psom pilili zobé — in ta pomoč bila bi gotova: pobiti vse pse, mačke, volkove in lisice, ker vsa ta živina napravlja v sebi steklino!

Národne stvari.

S kom naj se pogodimo?

O tem, ko se klici po ravnopravnosti narodni v vseh slovanskih deželah čedalje glasneje čujejo,

*) Glej tudi dr. Orlov sestavek v 19. listu „Novic“.

sliši se od mnogih strani beseda: „sprave, sprave nam je treba!“ Pod gori navedenim naslovom v dunajskem časniku „Zukunft“, ki pogumno brani pravice slovanske, beremo sestavek, iz katerega povzamemo skozi in skozi resnične besede.

Omenjeni list pred vsem povdarja, naj vlada od časnikov, ktere ona s svojim denarjem podpira ali vzdržava, zapodí pisarje, ki nimajo nobenega političnega značaja, nobenega prepričanja; ki so danes hlapci temu gospodarju, jutri drugemu, in vsacemu, kdor jih plača, — ki so enaki kozlom brez pastirja, ki se po svetu klatijo, lažejo, natolcujejo, psujejo vse, kar je temu ali unemu narodu draga ali sveta reč. Dokler taki razbojnik po časnikih razsajajo in svet vznemirjajo, kako je mogoče, da se porazumejo narodi? —

Po vsem tem piše „Zukunft“ dalje tako:

„Narodi naši (takraj Litave) nikakor niso nasprotniki spravi in pogodbi taki, ktera jim dá to, kar jim po naravni in postavni pravici gré, in po kateri jim je mogoče, da čedalje bolj morejo razvijati narodno svoje življenje brez sile družim narodom. Mnogokrat so že pokazali, da želijo miru in pokoja; al zmirom in zmirom se jim srpo nasproti stopa tako, da bi jih moralo sram biti, vdati se taki spravi, ki jim vzame življenje in jih v grob položi. Narodi so se zbudili; oni se zavedajo svojih pravic, in jih hočejo tudi uživati. Zato sprava in pogodba ni mogoča, dokler nimajo svojih pravic.“

Prvo vprašanje je pa vendar: s kom naj se pogodijo ali spravijo Slovani avstrijski? — „Z nami, Nemci!“ se glasi odgovor.

Kdo pa so ti „nemški Avstrijanci“?

Ali so to gornji in doljni Estrajharji, ali so Salcburčani in Tirolci? — S temi nimamo nikakoršnega razpora; zato se nimamo ž njimi o ničemur pogajati; saj v prijaznosti ž njimi živimo. Če so pravični do nas in nam privoščijo pravice tako, kakor jih uživajo sami, potem med nami in njimi ni nobenega prepira; dobri prijatelji smo.

Al so oni Nemci večina nemškega Štajarja in Koroškega? Dobro! Naj štajarskim in koroškim Slovencem vse pravice, ki jim jih državne temeljne postave zagotavljajo na papirju, privoščijo in dadó tudi v resnici, v djanskem življenji — in štajarski in koroški Nemec ne bode imel boljšega in mirnejšega sosedu nego je Slovenec.

Ali so oni Nemci, ki bivajo na Pemskeem?

Če so, naj popustijo predrznost, da hočejo slovane Čehe gospodovati; naj jim pusté, kar je njihovega, da morejo duševno in materialno napredovati; naj se odpovedó krivični volilni postavi, ktera 15.000 nemškim Rudogorjancem iste pravice daje kakor 90.000 Čehom v najrodovitnejših ravninah; naj so pravični vsacemu in v vsem, in zadovoljni bomo z vsem, kar dežela sklene in zahteva.

Z vsemi temi Nemci bomo prav dobro in mirno izhajali, kajti oni ne bi hoteli in zahtevali nič krivičnega, in mi nočemo nič družega, kakor iste postave in iste pravice, ktere oni imajo. —

Al kratko nemalo in nikoli se ne bomo sprijaznili s takimi ljudmi, ki se za „zastopnike nemškega naroda“ v Avstriji napihujejo in ki so tako predrzni, da hočejo predpravice imeti pred drugimi in gospodovati vse druge, češ, da so jim Slovani podložni še zdaj, ko je solnce ustave in svobode tudi zasijalo pred naš prag, in da bi z nami delali tako, kakor takrat, ko je absolutizem tlačil Avstrijo. Nikoli se ne bomo porazumeli s takimi ljudmi, kteri so se iz vseh krajev svetá pritepli v Avstrijo, da tù od zdravega muzga njenih narodov živijo zaničevaje njih jezik, vero; ali kar je sicer narodu

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 23. junija 1869. ~

Gospodarske stvari.

Kranjskim svilorejcem!

Gosp. Franc Schollmayr, oskrbnik družbinega vrta, je iz Gorice, kamor ga je kmetijska družba kranjska poslala, da ogleda ondotno svilorejno poskušališče in si prilasti za preiskavo svilnih črvičev, metuljev in kokonov potrebnih vednosti, v nedeljo prišel v Ljubljano nazaj. Začel bo tedaj brž preiskovanje: ali so črviči, metulji in kokoni zdravi ali ne, in družbini odbor mu je naročil, naj jih brez plačila preiskuje. Po dovršeni preiskavi se bode vsacemu svilorejcu s pismom povedalo: ali so zdravi ali bolni, in po takem za prihodnjo rejo pripravi ali ne.

Kdor tedaj želi to izvedeti, naj mu frankirano pošlje žive ali umorjene črviče ali metulje ali kokone v prevrtanih škatljicah, kokonov saj 50, pod napisom: N. p. gospod Franc Schollmayr v Ljubljani pri Št. Jakobu šte. 148.

O kmetijski obrtniji.

Spisal Rihard Dolenec.

(Dalje.)

A. O lanenem semenu.

2. pismo.

Skoro pri nobeni kmetijski rastlini ni toliko na dobrem semenu ležeče kakor ravno pri lanu. To dobro vejo skušeni kmetovalci ovih dežel, kjer stoji predivstvo že na visoki stopinji; zato se pa tudi ne strašijo za dragi denar kupiti za izvrstno spoznanega tujega semena.

Tako sloveče seme nahajamo na Rusovskem v Rigajskem in drugih okrajih. Vendar pa ni misliti, da bi vsako rusko seme bilo za vse zemlje enako dobro, kajti večkrat se zgodi, da na eni ali drugi popolnoma zdívjá, znabiti zato, ker ni tiste lastnosti kakor ona, kodar je seme rastlo, ali pa mu je podnebje neugodno.

Zatega del je dobro, ako se v začetku le malo semena pa več sort za skušnjo naseje, in potem še le od najboljšega za prihodnje pridelovanje več nakupi.

Naj je pa seme kakoršne koli vrste, vselej mora popolno kalivno in rastno moč imeti, sicer se ni nadjati gostega in dobrega lanu.

Res je, da se slabšega semena, to je tacega, ki ni popolno kalivne moči, lahko več vseje; al pomisliti je, da je seme denar. Treba je toraj seme že pred setvijo skušati, kar ni težavno. Izurjeni kmetovalci to že spoznajo na vnani obliki v podobi semena; novinec pa, ki ni izurjen, najboljšo storí, ako naravnost pest semena v namočeno pôlo sušivnega ali kosmatega papirja (Fliesspapier) dene in to tako dolgo mokro

drží, dokler seme kaliti ne začne. Kakor hitro začne seme kaliti, lahko se prepriča, ali ima dosti ali pa malo gluhega semena pred seboj.

Druga skušnja se dela z vodo in žrjavico. Ako se namreč seme v vodo vrže, mora se, ako je dobro, hitro potopiti; na žrjavici mora se glasno spokati.

Zbiranje semena je tudi zelo priporočati zato, da pozneje dosti sitnega plevela ne nastane.

Ravno zavoljo imenitnosti tujega semena, se je sčasoma v semensko kupčijo dosti sleparije vgnjezdilo; prodaja se namreč še dandanes seme za rigajsko, ako-ravno ni ne sledú ne tirú od pravega rigajskega v njem. Zatega del je treba, da se od predkupovalcev nič ne kupi, ampak naravnost do poštenih kupcev piše. Za nemške dežele dohaja največ semena čez Štetin in Braslavo. Če tudi je tako naročeno seme zelo drago (17 goldinarjev za vagan ali 2 mernika je navadna cena), to nič ne dé, saj si je kmetovalec lahko v svesti, da ni goljufan.

Dragina tujega semena je že davno kmetovalcem misel sprožila, kupljeno izvirno seme domá množiti, ktero bi, čeravno tujemu ne popolno enako, saj bolje nego domače bilo. Skušnje so pa učile, da dobro seme in žlahni lik ob enem na eni in isti rastlini ni mogoče doseči, kajti za dober lik je treba gosto sejati in seme pred popolno zrelostjo ruvati; to se pa sè semensko dobroto nikakor ne vjema.

Treba je toraj za seme odločeni lan na posebno njivo sejati; saj se gotovo ne plača samo zavoljo dobrega semena lik celega pridelka pokvariti. Večkrat pa tudi to nič ne pomaga in zlasti v goratih krajih ne, kjer seme skor nikdar popolnoma ne dozori. Na Nemškem si v taci krajih tako pomagajo, da v dolinah in sploh južnejših legah samo za seme lan sejejo. To bi se pri nas tudi prav lahko zgodilo.

Za seme vsejani lan pa mora pred vsem redko stati, 2 vagana ali 4 mernike semena na oralo (joh) je čez in čez zadosti.

Med raščo do izruvanja ni družega dela kakor pridna pletev. Lan je zrel, kakor hitro glavice ne samo rumene, ampak rujavkaste postanejo. Tako dozoreni lan se izruje, in tako dolgo na njivi, ali, kar je še bolje, na kakem strnišču suši, da se dajo glavice na grebenu lahko odtrgati. Odtrgane glavice se dajo do spomladi na kakem zračnem prostoru sušiti, potem še le se izmlatijo in seme se še le čez 2 leti vseje, dalje ga skoro nikjer ne hranijo. Nemški kmetovalec pravi, da se seme v treh ali dveh letih izpočije. To počivanje je na vsak način koristno, in se dá tudi kemično spričati. To tukaj razlagati bi pa prezamudljivo bilo; naj nam gospodarji na besedo verjamejo, da je resnično.

Tako pridobljeno seme se več let lahko meri s prvotnim ruskim, kar se dobrote in lepote lanú tiče, nazadnje je pa vendar treba si zopet izvirnega preskrbeti.

To, kar smo o semenu zdaj spregovorili, bo gotovo vsacega kmetovalca, kateri lan seje, zadosti v posnemanje vabilo, da odstopi od stare slabe navade. In s to nado prestopimo v to, da govorimo o tem, kakošno zemljišče najbolj prileže. (Dal. prih.)

Škodljivi metulj: glagovi belin.

Pod tem naslovom beremo — drugim v lep izgled! — v „Učit. Tov.“ sledeči sestavek:

Veliko je letos belih belinov (Baum- oder Heckenweissling, Pontia Crataegi), kateri bodo hitro veliko jajček zalegli, če se ne pokončajo. Ta neizrečeno škodljivi metulj se prikaže konec maja ali v začetku junija, in včasih jih sedi po več sto skup okoli cestnih mlak ali pa na drevju. Svoja obilna rumena jajčeka, ki so drobnejša od prosa, léže na gornjo listno stran naših sadnih dreves. Sredi julija meseca se izležejo mlade gosenice in precej začno svoje škodljivo delo s tem, da prepredejo list z neko tanko svilo in mu oglojejo gornjo kožico. Gosenica doraščena je poldrugi palec dolga, na bokih in na trebuhu modro-siva, na hrbtu črna z dvema rumeno-rujavima progama po sredi trupla, vrh tega je še črna in belo-kosmata. V jeseni prepredejo gosenice oglodano in suho listje z gostim zapredkom k vejam in v teh mešičkih prezimujejo; na pomlad se sopet zbude, ko jame listje poganjati, vnovič žró liste in cvetje do golega oglojejo, ter pokončajo večkrat ves up, ki ga je sadjerejec imel do sadja. Ko naredi ta mrčes škodo, potem se kmalu zabubi. Palec dolga, robata, zelenkasta ali belkasta, črnopikasta buba se obesi z nitjo na vejo ali na deblo. Čez 14 dni predere metulj svoj zavoj in spusti nekoliko kapelj nekega rdečega soka, o katerem ljudje mislijo, da je krvavi dež.

Kako se pa uničijo gosenice in glagovi belini?

Zgodaj spomladi je treba gosenično zalego trebiti in uničiti. Pri nas je župan zapovedal, da naj vsaki gospodar na svojem vrtu gosenično zalego obira in zatira. Obirali so ljudje in posebno šolarji, ker se jim je v šoli zmiraj ponavljalo, da naj obirajo, če hočejo kaj v jeseni sadja imeti. Pa glej! mislili smo, da so vse gosenice proč, pa ni bilo tako. Zdaj je vse polno glagovih belinov, ki so iz gosenične bube izleteli. Napovedal sem zopet vsem šolarjem, da naj jih pridno lové po vsej okolici, ter jih nagovarjal, kakor sem vedel in znal. Misli sem, to jih bodo radi pokončevali, pa videl sem, da še vse premalo; le tū pa tam sem videl kakega ubitega belina na poti. — Premišljeval sem, kaj bi naredil, ter si mislim: še eno bom skusil, morebiti se mi dobro oponese, in res, prav dober vspeh se kaže. Obljubil sem vsakemu učencu, ki mi prinese sto glogovih belinov, da dobí ali belega papirja ali pisalo, ali pa jekleno pero za ta trud. Drugi dan so mi učenci že 1265 belinov prinesli. — Lové jih sedaj tako vro, da bom kmalu v zadregi z omenjenimi darili. Eden učenec, kteremu nič kaj ne diše navadni šolski nauki, loví glogove beline, se vé le zavoljo darila, tako pridno, da mi jedanes, ko to pišem, prinesel 900 metuljev. Da se kaj v številu ne zmotimo, zato sem boljšim učencem naročil, da naj v pričo njih prešteje vsak in potem v pripravljeno posodo pomeče, kterim so že poprej glave odtrgali; potem vse potarejo z matiko in jih v jamo zakopljejo. Tudi na šolski tabli potem izštevili smo, koliko so jih ta dan prinesli, koliko drugi, in potem, koliko je že vseh vkup. Do danes (10. junija) smo pokončali 96.865 glav tega mrčesa. Prav bi bilo, ko bi

tudi drugod tako delali. Z združeno močjo se veliko stori.

J. Sajè, učitelj.

Svilorejna letina, — cena kokonov, — trtaneli v vipavski dolini.

Vipavci so se letos z velikim veseljem poprijeli sviloreje. Seme so iz več krajev in različno dobivali. Imeli so od sl. kmetijske družbe kranjske dr. Lanceve črviče, kateri so sicer lepe in trde rumene kokone spredli, al žalibog, da se jih je nekterim le tretjina, večidel pa še tretjina ni trdo zapredla; zadnji dve tretjini izvaljenih črvičev bili ste po nogah in životu po četrtem spanji dobili pike, potem pa se le mehko ali celó ne zapredli. Pač bi bilo prav bilo, da bi se bili po naukih prof. Haberlandt-a ravnali, kateri je po „Novicah“ naznanil, naj vse sviloprejkke, ktere se pozneje izvalijo, na stran pomečemo. Ako bi bili to storili, bili bi si dosti dela in dve tretjini predragega perja prihranili, kajti le tisti črviči imenovanega semena, kateri so bili pozneje izvaljeni, so one pike dobili in potem slabo (falopo) ali celó nič svile spredli. — Drugi so zopet seme iz Krasa dobili, katero se je različno obnašalo. Nekterim so se sviloprejkke iz tega semena prav lepo in vse zapredle, drugim pa zopet prav malo ali tudi celó nič. Vsem svilorejcem, kterih mi je tukaj veliko znanih, so se pa pred tremi leti semkaj prinesene sviloprejkke, ktere majhne in zelenkaste kokone naredé, prav dobro obnesle, tako da si za prihodnje leto obilo tega semena ohranijo. — Ta in uni je tudi kako drugo seme imel, katero se je različno obnašalo. — Da so prvi izvaljeni črviči res najzdravejši, nate ta-le dokaz! Okoli sv. Jurija je tukaj nekdo svilnega semena prodajat prinesel. Ker se mu je pa nekoliko črvičev po potu izvalilo, reče nekemu možu, položite murbovega perja po tem semenu, da izvaljenih črvičev pri potovanji ne pokončam. Mož stori to, in dobí prav lepe in zdrave kokone. Drugim pa, kateri so od tega prodajalca črviče kupili, se jih je pa le malo zapredlo. — Ljudje imajo največje veselje do rumenih kokonov, ker se najdražje prodajajo in so najteži. Zatoraj se veselimo, če nam bo svilorejno poskuševališče v Gorici popolnoma zdravega semena tega plemena pridobilo in s tem gotovo svilorejo visoko povzdignilo. Sl. kmetijski družbi kranjski se priporočamo, da nam bo nekoliko lotov v Gorici kupljenega semena podeliti blagovolila. *) — Cena kokonov je v Gorici tako nestanovitna, da se mora vsakdo čuditi, kdor o njej kaj sliši. Rumenkasti kokoni se od 1 gold. 70 do 2 gold. 20 novih kr. prodajajo, večidel pa po 1 gold. 90 kr. Zelenih kokonov se je pa največ po 1 gold. 20 kr. prodalo, se vé da nekteri dražje, nekteri pa tudi ceneje. Najslabše je pa to, da ta kup ni stanovit, ker danes je tak, jutri drugačen. Nek tukajšen kmet bil je v Gorici s kokoni; plačevali so mu jih funt po 1 gold. 20 kr.; ker se mu je to premalo zdelo, gré domú in pride drugi dan prodajat; al kako je bil žalosten, ko jih je samo po 70 kr. funt moral dati. Tej kupčiji več stanovitnosti pridobiti, bila bi velika zasluga kupčijski obrtnijski zbornici. Pri vseh teh okoliščinah pa vendar tukajšnji svilorejci dražje svoje kokone prodajajo, kakor pa je doljnim Avstrijancem v „Prakt. Landw.“ obljubljen, namreč, da jih bo funt po 1 gold. 9 kr. kmetijska družba doljne Avstrije plačevala. Sviloreja se bo gotovo v Avstriji povzdignila, ako pridemo le do zdravega semena. — Pri tukajšnjih trtah onega žužka „Phylloxera vastatrix“, ki so nam ga „Novice“ v poslednjem listu imenovali, hvala Bogu! dozda ni zapaziti; imamo pa več časa druge

*) Zato se bo o pravem času treba oglasiti.

§. 11. Mérjalci (mérci).

Tako deželni, kakor okrajni cenilni komisiji se za zemljemerska opravila pridajo merjalci, kolikor jih bo treba.

§. 12. Kdaj smejo komisije sklepe delati in kako jih delajo.

V vsako komisijsko sejo mora predsednik vse ude, in ako je kateri za stanovitno zadržan, njegovega namestnika povabiti.

Komisija je ustanovljena in sme (je zmožna) sklepati, ako je razen predsednika vsaj polovica udov pričujočih. Ako bi se pa v eni seji ne moglo sklepati za to, ker je premalo udov prišlo, naj se v prihodnjo sejo vsi udje pismeno povabijo s pristavkom, da se bo v ti seji sklepalo brez ozira na to, koliko jih bo pričujočih.

Komisije delajo sklepe z nadpolovično večino glasov tistih, ki so pričujoči. Ako so glasovi enako razdeljeni, obvelja tista misel, kateri predsednik pritrdi. Ako ni moči dobiti nadpolovične večine glasov, naj se glasovi za najvišjo številko prištevajo glasom za najbližjo nižjo številko, dokler se za to ne dobí nadpolovična večina glasov.

§. 13. Dnina in potnina.

Komisijski udje in privzeti izvedenci smejo, ako niso po pravilu državnih uradnikov zraven, za tiste dni, ko imajo res opraviti pri komisijskih ogledih in posvetovanjih, iskati pri središnji komisiji 10 gold., pri deželnih komisiji 6 gold. in pri okrajni cenilni komisiji 3 gold. dnine; tudi jim gré povračilo voznih stroškov, ki so zavolj teh opravil potrebni, in sicer 1 gold. za vsako miljo.

Zastran tega, kaj imajo iskati državni uradniki, kateri imajo pri komisijah opraviti, naj se ravna po obstoječih pravilih.

§. 14. Odkod se plačujejo stroški za precenitev in vcenitev.

Tako ta plačila, kakor tudi vse druge stroške za precenitev in vcenitev bo trpel državni zaklad.

(Dalje prihodnjič.)

O kmetijski obrtniji.

Spisal Rihard Dolenec.

(Dalje.)

A. O lanenem semenu.

3. pismo.

Lanu pristojno zemljišče, setev in druga dela do ruvanja.

Lanu je ugodno srednje, ne prevroče pa tudi ne premrzlo podnebje; to je tako, kakoršno v goratih deželah nahajamo, kjer tudi v resnici lan najbolje stori.

Zemlja ne sme biti prevročna pa tudi prehladna ne; posebno dobro tekne vlažen ne prerahel soldanast svet; ne prevlažen ilnat svet je tudi dober. Na mahu pa nikakor noče koristiti, kar mnogo skušenj spriča. Tudi na ljubljanskem mahu (močvirji) se je že poskušalo lan vsejati; izid mi sicer ni znan, pa vendar sumim, da se ni sponesel; kajti mah je lanu sploh prerahel, in vrh tega se zavoljo črne barve po vročini zelo zgrije. Tudi se požrešne zemeljske bolhe veliko raje izplode kakor na kakem drugem svetu.

H gorkoti zemlje pa tudi gnoj dosti pripomore; on jo lahko tako segreje, da lan na nji zgorí. Zatega voljo ne bo noben skušen gospodar lanú na iz nova gnojeno njivo sejati; ako tudi popolnoma ne izostane, vendar je zelo neenak v rasti. Tam, kamor dosti gnoja

pride, je dolg, povsod drugod pa kratek; — poglavitna zahteva lepega in dobrega lanú pa je enaka dolgost. Tudi je lik tacega lanú vedno slabši, in kar je še posebno važno, je to, da se manj prediva kakor na starem gnoju pridela.

Ne more se toraj ničesa boljšega priporočati, kakor to, da se lan seje po rastlinah, katerim je bilo dobro gnojeno, ktere njivo tudi čisto brez plevéla pusté, toraj po korenstvu.

Prav dobro se lan sponaša na novini po detelji, prahi, sočivju in žitu. Od žita je lanú ječmen najslabši sprednik.

Lan zahteva dobro pognojen svet; naj mu bo pa še tako ugodno postreženo, vendar ga tako izmolze, da se koj sledeče leto vsejani lan celó nič ne sponese. Skušnja uči, da je treba, da lan saj še le čez 4 leta na isto zemljo pride. V Belgiji med lan sejejo deteljo, čez 5 let deteljo podorjejo in zopet lan nasejejo.

Da mora biti za lan namenjena njiva zeló skrbno pripravljena, vé vsak, kdor je le kadaj lan sejati. Svet naj bode plevéla prost, pri dobri moči in tako rahel, da se koreninice brez težave vriniti morejo. Da se pri nas v tem skoro vsak gospodar pregreši, temu je kriva slaba navada, po kateri se za vsak pridelek le po enkrat orje. Na Nemškem in sploh povsod, kjer je kmetijstvo že na viši stopinji, orjejo že za žita ali za kar si bodi po večkrat. Na primer za jaro žito se orje enkrat v jeseni in drugič na spomlad. Pred setvijo se njiva lepo poravná in povleče, po setvi se zopet povleče in če treba tudi povalja. Lanú vsejanemu po žitu pa orjejo celó trikrat, in to saj enkrat pred zimo. V Belgiji, kjer večidel lan ovsu ali pa krompirju sledí, že ovsu 8 do 10 palcev globoko orjejo in potem še z lopatami zemljo na kacih 15 palcev zrahljajo. Vrh tega pa lanú še enkrat na jesen in drugič na spomlad orjejo; koj na drugo brazdo sledí setev, kajti izvedelo se je po skušnjah, da ni dobro, ako se zemlja pred setvijo osuši.

Večkrat se pripetí, da za lan ni sposobnega svetá, kjer se morebiti vprvič seje in ni nobena njiva zadosti gnojena. Tù se lahko z gnojem pomaga, ki se mora pa že v jeseni podorati.

Kedar je njiva popolnoma pripravljena, potem pride setev na vrsto.

Ta se pa od že omenjene semenske odločuje, ker ima ves drug namen, namreč ta, da se izvrstni lik doseže, ne pa izvrstno seme.

Seje se od konca marca (sušca) do konca junija (rožnika), kakor je ravno navada. Po izvolitvi časa se tudi razločuje zgodnji, srednji in pozni lan. V krajih, kjer se nimajo slane bati, sejejo ga zgodaj, drugod pa nasprotno kasno. Sploh velja to: tam, kjer je zavoljo vremena enkrat zgodnji, drugokrat pa pozni lan lepši, je najbolje, ako se vsacega polovica seje.

Kar se množine semena tiče, vseje se pri eni meri tako, da stoji še enkrat toliko rastlin na enacem prostoru kakor pri dobro vsejani rži. Kjer je pa zrno lanénega semena blizo polovica rženega semena, zato je jasno, da je treba za dobro tretjino več ga vsejati kakor rži, toraj na oral (joh) 3 vagane in pol ali 7 mernikov. Gostejše ali pa redkejše sejati ga ni dobro; ako se gostejše seje, po močnem dežju ali tudi vetru lahko poleže, tako, da se ne more več postaviti, in celó rado se primeri, da pri mokrem vremenu jame gnjiti. Ako se pa redkejše seje, postanejo stebila debela, in lik tudi.

Razun množine semena je pa tudi enakomernost setve prav velike važnosti. Dobra izvršitev leži pa le v rokah sejalca samega; o tem se tedaj ne more kaj več reči. V najnovejši dôbi skušalo se je tudi s sejalnicami ali sejalnimi stroji lan sejati; to je pa

do zdaj le pri skušnji ostalo. Vselej naj se pa seje na povlečeno njivo; setev potem gotovo enakomernejše izpade.

Kdaj da se ima sejati: ali zjutraj ali pa zvečer, to je vse eno; vendar pa imajo eni posebno vero v to, da se zvečer seje in zgodaj drugi dan še le povleče. Koliko da je v tem resnice, vsak lahko sam sodi; vendar naj omenim, kako gospod J. G. Elsner, imenitni šlezki kmetovalec, v svojem spisu „o predivstvu“ to spričati skuša. On pravi: Nekega gospodarja, ko je ravno lan povlačeval, je noč prehitela, tako da je bil primoran si polovico dela za drugi dan pustiti. Drugi dan je res na vse zgodaj ostalo polovico povlekel. Ko je pa jel lan rasti, bil je gospodar zelo osupnjen, ko je videl, da je druga polovica v rašči dosti pred prvo, in še bolj ob času puljenja, ko je tudi dobrčko več lanú na nji pridelal.

Ko je seme pod zemljo, potem je do puljenja le še pletev, in neko delo, ktere pa naši kmetovalci gotovo ne poznajo; to delo se zove slanje (den Lein ländern). Pletev naj se prične kakor hitro se plevél prikaže, in naj se ponovi, kolikokrat le treba. Slanje, ktero pri nas ni v rabi, je v družih deželah poglavitno delo (v Belgiji), kjer skušnja uči, da se s tem najdaljši lan z najžlahnejim likom pridelal. To delo ni ravno težavno. Vzame se rogovilastih vejic, ktere se tako prisečejo, da ostane roč kak poldrugi čevelj dolg, kateri se spodaj ošpiči; rogli naj bodo 3 do 4 palce dolgi. Take vilice se po celi njivi zasadé, in sicer tako, da molijo malo manj ko za 1 čevelj iz zemlje. Na tako zasajene vilice pridejo dolge palce, na ktere se suhega fraščja redko položi, tako, da je cela njiva z fraščjem preprežena.

Kako važno da je to delo, lahko je razvideti iz tega, ako se vé, da en sam funt iz tacega lanú pridelanega prediva v Belgiji tudi 100 gold. in še več veljá. Se vé, da je na izdelovanju največ ležeče, vendar se pa iz nobenega družega lanú tako tanjka roba izdelati ne dá kakor ravno iz slanje.

Kako da je mogoče s samim slanjem tako čislano robo pridelati, to je jasno; saj smo že rekli, da čem gostejše je lan sejan, tem žlahnejši lik dobí. Pregosti lan pa kaj rad poleže in potem gré večidel pod zlo, kar se pa pri slanju zgodi ne more, ker lan raste skozi fraščje, na ktero se naslanja, da mu najhujši dež in veter škodovati ne more. Tako pridelani lik pa ni samo najtanjši, ampak tudi najdaljši je; ni se namreč bati, da bi lan polegal, če tudi se mu enmalo bolj z gnojem postreže, kar je najboljšo sredstvo dolg lan doseči.

Ko je enkrat lan zadosti dozorel, je tudi za kmetovalca zadnje delo prispelo, namreč puljenje in sušenje. Zadosti dozorel je pa že lan takrat, kadar je seme še le na pol zrelo; da v nekterih krajih ga pulijo že, med tem ko cvetè; to pa ni prav, ker doseže se s tem sicer zelo tanko, al slabotno predivo.

O puljenju je malo kaj reči, k večemu to, da se stebila ne smejo potrgati, ampak s koreniko vred izpuliti.

Sušenje se izvrši ali na njivi sami, al pa, kar je še bolje, na kacam strnišču.

S tem je končano kmetovalcevo delo, v smislu, kakoršnega smo razodeli. Zdaj prestopimo na daljno izdelovanje, ktero pa že v kmetijsko obrtnijo spada. (Dalje prihodnjič.)

Naznanilo novega časnika o svilorejnih zadevah.

Naši bralci že vedó, da se je v Gorici ustanovilo na državne stroške poskuševališče svilorejno. Ta av-

strijskemu svilarstvu zelo potrebni zavod bode, ako se dovolj naročnikov oglasi, začel 1. julija izdajati poseben časnik, ki bode dvakrat na mesec izhajal v nemškem in laškem jeziku, vselej na celi pôli, in bode za pol leta veljal 1 gold. 50 kr. Kakor prvi list, za poskušnjo izdani, kaže, bode obsegal vsa dela omenjenega poskuševališča, skušnje družih svilorejcev tudi vnanjih, laških in francoskih, pa tudi vse, kar bode c. kr. ministerstvo kmetijstva storilo za povzdigo sviloreje domače itd. Iz tega vidijo bralci, ki so nemškega in laškega jezika zmožni, da za majhni denar dobó časnik, ki jim bode poročal o vsem, kar jim je za poduk in razjasnilo potrebno. Časnik ta se tedaj že sam po sebi priporoča, priporočamo ga jim pa tudi mi, katerim bode dobro služil, da važnejše reči tudi našim svilorejcem, ki niso nemškega jezika zmožni, poslovenimo v našem domačem jeziku. Naročnina se pošilja v Gorico na „k. k. Seidenbau-Versuchsstation“.

Politične stvari.

Politika avstrijskih narodov in avstrijska narodna politika.

Prevdarka vreden spis beremo pod tem naslovom v dunajskem časniku „Reform“, kateri z mirno besedo, zrelem prevdarkom in zmirom s pravim avstrijskim srcem pretehtuje zadeve našega cesarstva. Naj „Novice“ iz njega posnamejo nekoliko vrstic.

Vesela, prav vesela resnica je — pravi — da danes tudi narodi avstrijski delajo politiko. Več stoletij ni jim bilo dovoljeno besede vmes govoriti, sukati so se morali brezvoljno, kakor je vladna politika hotela.

Če pa je vladna politika v poprejšnjih časih marsikaj hudo zgrešila, to vendar se oni politiki na čast in hvalo mora reči, da je vzdržala Avstrijo kot celoto, — da je vstvarila močno in spoštovano cesarstvo, ki je večkrat po hudih udarcih veliko škodo trpelo, a se vendar zopet kot mogočna država na noge postavilo. In ravno pod ministerstvom kneza Metternicha, kateremu se največ graje mora oponašati, je Avstrija bila glava evropskega državnega reda, Dunaj pa je bil središče politike vsemu svetu.

Vsa prejšnja avstrijska ministerstva so se misli državne celote krepko držala, še le najnovejše ministerstvo Beustovo je popustilo to misel; podvrglo se je politiki enega samega naroda — magjarskega — in je prezrlo politiko vseh družih narodov; vstrašila ga je velika naloga, da bi bilo iz svobodne različenosti vstvarilo svobodno enoto, in skusilo je, umetno vstvariti dve nesvobodni enoti. To je dvalizem.

Največi pogrešek in največa nedoslednost pri tem je pa ta, da sicer priznava svobodo narodne politike, a da to svobodo le dvema narodoma dati hoče, in to dvema narodoma, ktera ne le sama za-se, temuč tudi oba skupaj sta le manjšina nasproti večini ostalih narodov avstrijskih. Al kaj pravimo: „dvema narodoma?“ Ni res; saj tudi nemški Avstrijanci niso prav in popolnoma ravnopravni, ampak podvrženi so zelo magjarskemu gospodstvu. In da bi to tudi ne bilo in da bi bil dvalizem res prav po natanjčni tehtnici umerjen, mora vendar vsak politikar, ki ne politikuje samo od danes do jutri, spoznati to, da državna naredba, po kateri bi nad mnogimi velikimi, zavednimi, zgodovinsko-upravičenimi, fizično močnimi in duševno izbuženimi narodi le dva naroda imela pravico in svobodo po svoje delati politiko, kateri bi vsi drugi narodi morali le biti povoljni material, da taka državna politika ni pravična, ni svobodomisleča, ampak da je duševno in fizično ne-

prazna stavišča (za zidanja namenjeni prostori brez poslopij), naj se vcenjajo po tistih zemljiščih, ki so zraven ali okoli.

§. 30. Vrstilna tarifa se pošlje deželni komisiji in ta jo pregleda.

Ustanovljena tarifa naj se z vsemi za nje presojo potrebnimi podlagami predloži deželni komisiji, ktera jo z ozirom na to, kako je okraj nosen, — kar je morala med tem pozvedeti, — na tanko pregleda, in kar bi bilo napačno ali pomanjkljivo, popravi.

Pri tem naj posebno na to pazi, da bodo cene ob deželni meji ležečih okrajev v pravi primeri, ter ako bi mislila, da dotične cene sosednjih dežel niso, kakor bi imele biti, naj se z dotično deželno komisijo pomeni.

§. 31. Razglas vrstilnih tarif.

Vrstilnih tarif cene, ko jih je deželna komisija potrdila ali popravila, naj se po deželnem uradnem časniku razglasé in okrajnim komisijam nazaj pošljejo.

Te naj tarife po primerni poti po okraju razglasé, da bode tako tistim posestnikom, ki niso v občinski zvezi, po tem tistim, ki vsaj šestino vsega zemljiškega davka v občini plačujejo, in pa občinam dana priložnost, tudi od svoje strani povedati, ali so postavljene tarife primerne, in oziroma svoje vgovore proti njim podati.

Ob enem je skrbeti, da se obmejnimi okrajnim komisijam sosedne dežele vrstilna tarifa mejnih krajev svoje dežele s potrebnimi podlagami vred naznani, in da se le-tem dotičnikom odpre, da jo lahko pregledajo in se pritožijo.

§. 32. Kako se podajajo pritožbe ali vgovori zoper vrstilno tarifo.

Deželna komisija, kolikor spozná, da so pritožbe pravične, poskrbi, da se poravnajo, naredi pregledno sestavo tarif vseh okrajev cele dežele, in pošlje eno sestavo finančnemu ministru, drugo tako sestavo in potrjeno tarifo dotičnega okraja ali vrstilnega odseka pa okrajnim komisijam z opominom, naj se po nji precej začne vcenjevanje. (§. 34.) (Dal. prih.)

O kmetijski obrtniji.

Spisal Rihard Dolenec.

(Dalje.)

B. Izdelovanje prediva.

4. pismo.

Kakor smo si prizadevali, kmetovalcem z dobrim svetom kolikor mogoče do pridelovanja odličnega lanú pripomoči, ravno tako nam mora biti skrb, naznaniti najkoristnejšo pot, kako se pridelani lan izdela v izvrstno predivo.

Da se izvrši žlahno predivo, treba je še več posameznih, večih ali manjših del. Ta dela pa rokam kmetovalca prepuščena, nikakor ne zadostujejo dandanašnjim zahtevam. Prvič kmet nikakor ni v stanu zadosti tanjke robe izdelovati; drugič je tudi izdelati ne more.

To pa ste dve reči, ktere se, kakor smo že v drugem spisu rekli, najprej morajo odstraniti, ako hočemo predivstvo naših dežel na pomenljivo, to je, orotno stopinjo, povzdigniti.

To doseči nam pa ni treba posebnega premišljevanja, ampak samo druge dežele posnemati, to je, tiste, ktere godenje, trenje in mikanje že doslej posebnim izdelalnicam izročujejo ali pa si še vedno zeló prizadevajo za to. Na spodnjem Avstrijskem, na primer, se že več let kmetijska družba s po-

vzdigo predivstva trudi, pa vendar je dosedaj le malo dosegla. Temu je pa vzrok to, da družba ni že koj v začetku mislila na to, da bi bila pridelani lan iz rok vzela kmetijstvu in ustanovila predivno obrtnijo; ona je le kmetovalcem z dobrim svetom in ukom k boljšemu pridelku pripomoči skušala. To nam spričuje sporočilo gospoda J. Petra, predloženo dne 16. marca letošnjega leta mesečni skupščini doljno-avstrijske kmetijske družbe. Med družim pravi: „Ker godenje veliko znanost in pazljivost zahteva, in sledeče izdelovanje kmetovalcu le škodo donaša, zato je neobhodno potreba, da se po pravilu: „razdelite delo med več delalcev“ pridelovanje lanú od izdelovanja prediva loči. Da se toraj v mali meri posebni godilni in izdelalni zavodi ustanové, kakoršni se v izgledni deželi Belgiji kaj dobro ponašajo“.

Kar veljá za ravno omenjeno deželo, veljá gotovo tudi za našo, in kmetijska družba kranjska, ktero bo, kakor se je nadjati, v kratkem povzdigo domačega predivstva v resen pretres vzela, tega gotovo prezirala ne bode in to tem manj, ker sporočilo ravnokar omenjeno malo nižje pravi: „da se je denar za nakupljena in brezplačno med kmetovalce izposojena vestfalska in hohenhajmska orodja, zastonj potrošil“.

Akoravno omenjenim zavodom, kteri bolj na drobno lan godijo in predivo izdelujejo, vso čast dajem; vendar ne morem si kaj, da ne bi dvomil nad dobrim izidom tudi tega početja. Kajti pomisliti je, da v Belgiji so vse drugačne okoliščine kakor pri nas, da se namreč taki zavodi bolj na drobno le zavoljo tega splečujejo, ker je predivstvo že tako visokost doseglo, da lahko skor vsak, le malo izobražen kmetovalec vodstvo enega ali še več zavodov prevzame, in sicer brezplačno ali pa za male denarje, kar pa pri nas v začetku gotovo ne bo mogoče. Sicer pa so v Belgiji taki zavodi v najbližnji dotiki s predilnicami in tkalnicami, in zato se razcepljivost dela ne more v račun staviti. Pri nas to nikakor ne veljá, kajti čem več zavodov bi se ustanovilo, tem več razcepljenje bi se nam razodevalo v kupčiji, to je, v izvažvanji prediva. To pa je vedno z večimi stroški zvezano.

V najlepši dokaz nam služi taka razcepljenost na Českem in Šlezkem. Tam se je, posebno okoli mest, več manjših zavodov naselilo; počasi so šli pa vsi pod zlo. Da je bila v resnici le razcepljivost pogina kriva, ktera več uradniških in družih stroškov tirja, to je gotovo, kajti kar je leta 1859. vojvoda Albreht več že obstoječih in stoječih malih zavodov kupil, in jih v enega združil, gré vse prav dobro.

Svetovati bi toraj bilo, da bi se pri nas že v začetku saj ena večja izdelalnica ustanovila, in sicer na takem mestu, kjer bi se dala voda za gonilno moč porabiti, kajti tako bi se dragim mašinam, ktere ogenj goni, kar le mogoče, ognilo.

Razun tega je treba pa še za to skrbeti, da pride izdelalnica kar mogoče v središče dežele, tako da imajo vsi kraji, ki lan pridelujejo, precej enako daljo.

(Dalje prihodnjič.)

Gospodarske novice.

* Kmetijska srednja šola se bode na novo odprla 15. dne oktobra l. l. v Mödlingu poleg Dunaja, ki bode obstajala iz enega pripravljajočega leta in dveh let, kjer se bodo kmetijska znanstva učila. Kdor želi v to učilnico priti, mora s spričali skazati, da je dovršil saj nižje razrede srednjih šol (gimnazije ali realke), da je najmanj 16 let star, in da oče ali varh njegov mu dovolita vstop v to šolo. 9. dan oktobra se bojo učenci v Mödlingu jemali v to šolo, in

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 21. julija 1869. ~

Gospodarske stvari.

O kmetijski obrtniji.

Spisal Rihard Dolenc.

(Dalje.)

B. Izdelovanje prediva.

4. pismo.

To je pač vse lepo in dobro, bo marsikdo rekel; al kdo bo to vse izvršil? kje denar vzel? in Bog vedi, ali se bo splačalo ali ne?

Kar se tiče prvega vprašanja, mislim, da pravo rečem, ako povdarim, da je to dolžnost kmetijskih družeb. Po izgledu družih dežel in njih kmetijskih društev bi tedaj tudi marljiva družba kmetijska v Ljubljani *) morala za predivstvo poseben odsek izvoliti. Tako izvoljenemu odseku naj bi bila naloga, od sl. kmetijskega ministerstva denarne pomoči si izprositi, za razširjanje in zboljšanje lanú in konopelj po načelih, ktere smo v prvem, drugem in tretjem pismu navedli. Ako bi pa za družbo kmetijsko to pretežavno bilo, naj bi se pa posebna društva ustanovila z istim poslom, in to bi še najboljša bilo.

Od ministerstva dovoljeni denar bi se koristno porabil po nasvetu sl. ministerstva samega, ktero v knjigi „Ueber die Zustände der Flachs- und Hanfproduktion in Mähren, Schlesien und Böhmen“ povdarja, da je treba skrbeti 1) za nakup ruskega semena, 2) za pospešitev pridelovanja boljšega domačega semena, 3) za dosego boljšega godenja in daljega izdelovanja (to bi pri nas), kakor je že omenjeno bilo, izdelalnici pristajalo, 4) za pošiljanje sposobnih mladih kmetovalcev v dežele, kjer se predivstvo izvrstno goji, 5) za vpeljavo posebnih sejmov za predivo ali prav za prav sejmov za lan, 6) za razpisovanje premij.

Izdelalnice naj bi se dale z največim pridom s socialno pomočjo, to je, na delnice (akcije) ustanoviti. Stanje izdelalnic se ne dá na tanko že naprej izreči, kajti to je od dosti okoliščin odvisno, na primer, od velikosti, ktera se jej ima ponuditi, od njene delavnosti ali samo za lan ali tudi za konoplje; od gonilnih moči vode ali puha itd.

Gotovo je najbolje, ako se pred ustanovljenjem, kakor je gori omenjeno, sposobni mladi kmetovalci v tuje dežele pošljejo, da se tam z vsem na tanko seznanijo. V ta namen so poslali iz Českega, Moravskega in Šleskega že davno takih kmetovalcev v Belgijo. V novejši dobi postopajo enako: Štajarska, Spodnje-Av-

strijska in Ogerska v največi meri, kjer letos jih pošlje Ogerska 6 v Belgijo, 6 v Irlandijo.

Brez natančnega stalnega znanja kaj početi, se vé, da je račun brez krčmarja; vendar se sme že naprej reči, da v škodo delati skoro ni mogoče, kajti ako pomislimo, da se je za obstoječe avstrijske predilnice leta 1867. več kakor 329.777 centov na pol mikanega prediva vpeljati moralo; sme se soditi, da se bo to število za naprej le še pomnožilo zavoljo čedalje večega števila predilnic.

To velja za predivstvo sploh. Ako pa posebno pozornost obrnemo na Kranjsko, vidimo, da so celó tiste prodajalnice, ki samo predivo prodajajo, polne tujega blaga, — kaj pa še le druge s platnom itd.? Še celó vrvarji dobivajo konopnino od zunaj, in veliko potrebo platna za žaklje in talasi krije moravsko in šlezko platno.

To so menda dosto lepi dokazi, da se dá v tem obziru še jako mnogo storiti in to z najboljšim vspehom.

Razume se samo po sebi, da pri izdelalnicah ostati ne more, al o teh že zdaj govoriti, dokler še ni podnožje vstrojeno, reklo bi se: drugo nadstropje pred prvim zidati.

Ako pridemo tako daleč, da bode več izdelalnic z delom preskrbljenih, potem nam ni za predilnice ali pa tkalnice skrbeti; kajti smemo si biti v svesti, da se bodo nehoté premožnaki najdlji, kteri bodo na lastno roko deželni pridelek više izdelali, in dovršeno platno namesti prediva iz dežele pošiljali. Spomnimo se pri tej priliki samo na Angleže; ti zadnji zavodi se utegnejo na delnice sezidati, akoravno dosti novcev stanejo. (V Késmarku v špiski županiji na Ogerskem se je ustanovila leta 1866. prva ogerska predilnica na delnice s prvotnim premoženjem od 245.000 gold.; goni jo sopar; stroški na leto znašaja 100.000 gold., izdela se 6000 centov prediva, ktero je večidel na Ruskem pridelano bilo. Dobiček mi ni znan; toliko pa vem, da hočejo predilnico razširiti, zraven pa še eno tkalnico ustanoviti, — zopet lep dokaz, da se izplača.

Da bodo predilnice in tkalnice severnih dežel jele nekoliko hirati, ako bomo kadaj tako srečni do lastnih prispeti, to je očitno, ker poglavitno platneno tržtvo je z južnimi deželami, kamor pa sosedje gotovo lahko boljši kup robo dajejo nego daljni severnjani.

Dalo bi se o predivstvu še dosti pisati, vendar mislim, da sem poglavitno potrebne reči omenil, tako, da mi ne ostane drugega kakor prihodnjič še o konoplji govoriti, in potem z veselo nado, da se bodo moške našli, kterim je na blagostanju naše dežele resnično ležeče, in kteri se bodo potrudili, to, česar si jaz in vsak pošten deželan želi — namreč slabotno delo peresa v resnična in krepka dela spremeniti — prvi del kmetijske obrtnije končati. (Kon. prih.)

*) Kakor se v obravnavah odbora družbe kmetijske ljubljanske bere, je ona predivstvo že v svojo skrb vzela, sl. ministerstvo denarne podpore prosila in tudi 600 gold. za letos dobila, iz kterih bode dva mlada kmetovalca na Moravsko poslala, drugo leto pa Belgijo. Vred.

O kmetijski obrtniji.

Spisal Rihard Dolenc.

(Dalje.)

C. Konoplja.

4. pismo.

Koj v prvem stavku tega spisa „o predivstvu“, je bilo omenjeno, da zraven pridelovanja in izdelovanja lanú je tudi konoplja, če ne ravno enacega, saj vendar zelo visocega pomena za avstrijsko kmetijstvo.

Za tega del treba, da tudi o tem nekoliko govorim: V tako natanjčnost pa, kakor pri lanu — ako se sme to natanjčnost imenovati — se spuščati tudi pri konoplji, bilo bi skoro nepotrebno. Čeravno se konoplja povsod po lanu nadomestiti ne dá, vendar le so laneni izdelki človeštvu veliko veliko večja potreba. Tako na primer vsak človek skozi celo svoje življenje potrebuje srajce, spodnice, rute itd., kar se od vrvi, vreče in druge konopne debeline reči ne more. Res je sicer, da se dá tudi iz konoplje tanjka roba izdelati; a vendar vsikdar ne taka, kakoršna iz lanú; najtančnejše konopno platno je še le na pol tako tanko, kakor najtančnejše laneno. Nasproti pa lan, kar se trdnosti tiče, konoplje nikoli doseči ne more. Razun tega kažejo tudi skušnje, da, kjer koli se jame predivstvo povzdigovati, je konoplja prisiljena, v kratkem času od tankega izdelovanja odstopiti; ona ni v stanu, kar se tančiče tiče, zahtevam mogočne gospé „mode“ zadostevati. Vendar utegne tudi konoplja v kranjski deželi še do velicega pomena dospeti.

To toraj so vzroki, da moremo o konoplji bolj na kratko govoriti. Al konoplja je v vsem tudi manj kočljiva rastlina. Ona ne tirja nikakor takega kmetijskega gojenja kakor lan, zatega del se dajo vsa kmetijska dela z malo besedami navesti.

Že zadnjič smo omenili, da vrvarji potrebno surovo snovo iz tujih dežel kupujejo; to isto veljá pa tudi od platna za vreče, žaklje in jadra.

To vse so snove, katerih ni treba še le daleč na prodaj voziti, kajti Trst in ž njim morje, na katerem se potrebuje največ konopnih izdelkov, sta pred durmi naši deželi.

Da se pri nas na Kranjskem konoplja prav dobro sponaša, o tem ni dvombe. To pa imamo zahvaliti se 1. dobremu podnebjju, 2. ugodnemu svetu, in 3. kar je poglavitna stvar, veliki zadovoljnosti te rastline, zaradi katere nam semena ni treba tako izbirati kakor pri lanu.

Da so nekatere dežele ali pa posamesni kraji v teh deželah zavoljo odlično žlahne konoplje imenitni, to je znano. Tako, na primer, je laško seme iz Kremone in bližnje okolice, v takem číslu kakor lanéno seme Rigajsko. Tako se hvali tudi seme iz Brajzgaua in Elzasa. Najbliže nam pa je prav dobro seme iz ogerskega komitata Apatin-a, od kodar se dosti semena na Pemsko, Moravsko, Šlesko itd. izpeljuje.

Velicega pomena je pri konoplji to, da sčasoma ne zdivjá tako kakor lan, kajti enkrat priskrbljeno izvirno seme dá v prvem letu ravno tako žlahne konoplje kakor 10 let potem. Vendar je pa treba tudi tukaj nekatere pozornosti. Pabst pravi: Semensko konopljo je najboljšje redko v vrste sejati, na primer, okoli njive, na kateri krompir raste.

Posebnosti toraj pri pridelovanju konopnega semena ni. Kdaj da je zrelo, vrabci, ščinkovci in drugi tiči najbolj povedó.

Tudi o konoplji pristojnem zemljišču, setvi in drugem delu do ruvanja je le malo kaj povedati. Konoplja skora na vsakem dobro postreženem zemljišču dobro raste, vendar plitvo ne sme biti. Najbolj služi konoplji

zemljišče s črno zemljo, nekoliko soldanasta ilovica ali pa peščena tudi ni slaba. Izvrstno se sponaša na Pemskem in Moravskem, na izpuščenih in posušenih ribnikih.

Kar se kolobarja tiče, je konoplja na mestu po prahi, na novini, po korenstvu, žitu, detelji itd. Celó sama po sebi več let zaporedoma dobro raste, ako jej le gnoja ne primanjkuje, kajti gnoja zahteva dosti na vsaki zemlji. Po konoplji tudi vse dobro stori. Gnojí se konoplji z živinskim gnojem; gnoj pa mora biti že preležan, in pred zimo ali pa koj po zimi naj se podorje. Najizdatnejši je golobjek, ovčjek in človečjek, zmešan z različno šaro, na primer, s sajami, pepelom itd., v tako imenovani zmes ali kompost, kakor Pabst uči.

(Konec prihodnjích.)

Gospodarske novice.

* Pokončavanja hroščev (kebrov) so se začeli umni gospodarji čedalje bolj poprijemati. Baron Mandel v Gradcu je za 140 mernikov hroščev, ki so bili letos na njegovem posestvu na Štajarskem, „Lanah“ imenovanem nabrani, plačal 105 gold. V Švajci je lani vlada za nabranih 70.000 mernikov hroščev plačala okoli 8000 gld. Kmetijska družba kranjska ima že dve leti pripravljenih 300 gld., da bi jih po namenu hranilnice razdelila za pokončane hrošče; al, kakor da bi se bil ta mrčes teh 300 gold. vstrašil, spet letos ga je bilo tako malo, da le županija iz Črnega Vrha je družbi kmetijski naznanila 22 mernikov pokončanih hroščev, za katere bode plačilo dobilo 6 oseb, ki so jih nabirale. Naj pri tej priliki omenimo, da niso tako stanovitna kebrova leta, kakor se navadno misli; zadnje kebrovo leto na Kranjskem je bilo leta 1864. in letos čez 5 let še črvi niso zlezli iz zemlje, kjer so že dokaj škode naredili.

Národne stvari.

Slovanska národnost ni več igrača.

Nemškutarji, lahoni in magjaroni se še zmiraj tu in tam napihujejo tako, kakor da bi oni trije kralji bili Avstriji. Al temu napuhu kljenka zadnja ura. Slovani čedalje živeje čutijo, da so narod, ki v ustavni državi ni vstvarjen zato, da bi drugim narodom hlapec bil; oni nočejo gospodovati drugim, a siti so gospodstva tujega. Avstrija je dosti velika, da narod ni narodu nikjer na poti v národnem gibanji, in imajo tudi pravico to zahtevati in bojo to zahtevali.

Naj bralcem svojim danes priobčimo dva živa dokaza čedalje iskrenejše zavesti slovanske.

Eden nam je pismo slovanskih dalmatinskih ladijinih lastnikov in kapitanov, s katerim nameravajo delegaciji na Dunaji protest poslati, da na novih zastavah avstrijskih kupčijskih ladij ni slovanskih barv. To pismo je v Trstu podpisalo nad 30 ladijinih lastnikov in kapetanov.

Glasí se blizo tako-le:

„1. dan avgusta t. l. dobí postava od 24. decembra 1867. zaradi nove avstrijsko-ogerske ladijine zastave svojo moč.*) Podpisani ladijini lastniki in kapetani nočejo one postave napadati, al kot svobodni državljani morajo sl. delegaciji na srce položiti, da se predrugači ta postava in sicer tako, da tudi slovanske barve na zastavi najdejo svoje mesto. Zastava je znamenje

*) In prememba te zastave, ki jo zahtevajo Magjari, stojí v stroškovniku delegacij zapisana z 28.000 gold. Koliko denarja — in to prav nepotrebno! V kolikošne stroške nas bojo Magjari še zakopali?! Vred.

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 4. avgusta 1869. ~

Gospodarske stvari.

0 kmetijski obrtniji.

Spisal Rihard Dolencec.

C. Konoplja.

4. pismo.

(Konec.)

Seje se, ako gospodar hoče pridelati lepo visoko in tanko ličnato konopljo, 4 vagane na oralo; ako ni na tančici ležeče, ampak le na množini, pa le 1½ do 2 vagana.

Do ruvanja ni drugega dela, kakor redno, ako se zgodaj plevél pokaže, pletev. Če je pa konoplja že nekoliko odrastla, pletev lahko odpade, kajti konoplja sama ga zaduši.

Razun pletve se ima, kakor smo že omenili, po odcvetenju prašnice poruvati. Čas za to je, kakor hitro jamejo rumeneti. Prašnice dajo skoro najtanši lik, za tega voljo je dobro, jih same za-se porabiti. Čez 5 ali 6 tednov potem je seme na ostalih ženskih steblih zrelo, in čas je tudi te poruvati.

Na Badenskem pa tega ne čakajo, ampak ob času, ko prašnice odcvetó, celo njivo na enkrat izrujejo. S tem dobé nekaj več in boljšega prediva, vendar gré na drugi strani seme v zgubo, kakih 7—18 vaganov od orala, iz kterege si kmetovalec lahko olje za svečavo za celo leto izpreša, kajti seme ima 24 do 25 odstotkov olja. Zakaj da pri lanu nismo tudi olja omenili, to je razumljivo; olje ne prinese namreč toliko prihodkov, kolikor se jih na žlahnosti lika izgubi; kajti treba bi bilo potem, da lan popolnoma dozori.

Ko je konoplja dosti dozorela, potem se izruje in v majhne šope zreže. Šopi ali snopi se potem v kope zložé, da se posušé. Ako se dá seme dozoreti, treba je kope nekoliko s slamo pokriti, da tiči semena ne snedó.

Ko je seme popolnoma suho, se izmlati in korenike se odsečejo. Tako posušena stebila so za izdelalnice popolnoma pripravljena. Pri Tešnu, kjer kmetovalci konoplje v vojvoda Albrechtovo vrvarnico odrajujejo, donaša oralo s konopljami posejano po odbitku vseh stroškov 147 gold. 15 kr. Seme je tudi v račun vzeto. Obdelovanje je pa izvrstno, to stroški pričajo, kateri do 112 gold. od orala znašajo. V bližnjo laneno izdelalnico odrajujejo kmetovalci izvrsten lan po 3 gld. 50 kr. cent; to pride, ako se 21½ centov pridelka na oral računi, na 98 gold. 12 kr., v tem je pa tudi 28 gold. za seme vračunjenih, sirovega dobitka brez odbitih stroškov.

Ker se je pridelovanje konoplje tako koristno skazalo, zato je želeti, da bi se tudi njene povzdige kakor lanú poprijeli. Posebno bi bilo to za Pivko na mestu, za-

voljo bolj ravne lege, in kar je posebno izdatno, za-voljo najbliže dotike s Trstom. Tudi bi bila s tem kmetovalcu priložnost dana, svoj svet koristnejše rabiti kako rga dozda še vedno s preobilnimi travniki. Vendar o tem bomo natančneje govorili, ko pridemo v kratkem do zelo zanimivega dela kmetijske obrtnije, namreč do mlekarstva, in s tem do živinoreje.

Priloge in postave

k postavi o zemljiškem davku.

Obrazec I. k §. 23.

Sestava

najpoglavitnejših reči, na ktere se mora gledati, ko se okraj popisuje.

1. Okraja lega, velikost, meje, število občin in samostojnih grajščin.

2. Podoba tal sploh: a) ali je okraj na višini ali v nižini ves ali po nekem delu? b) ali in ktero gorovje ali večje hribovje gré skozi okraj? c) ali in koliko površna podoba tal kmetovanja stežuje? d) ktera jezera, reke in večji potoki so v okraju? e) ali je kaj grezí (zamokov) in močvirij, in koliko? f) ali podoba in lega tal dopušča vodi odtekat se, in ali je za ktere strani ali kraje nevarnost pred povodnijo, plazovi in usadinami?

3. Podnebne (klimatične) okoliščine: a) moč splošne podobe tal (k 2) do podnebja; b) gospodujoči in posebno škodljivi vetrovi; c) pokončevalne plohe in toče; d) moč, ki jo ima podnebje do rastlinja in kmetovanja; e) začetek in trpež jesenskega in spomladanskega oranja in sejanja, žetve in košnje itd.

4. Kakošna je zemlja sploh: a) kako je zemlja namršana in zložena, in kako se zavolj tega laglje ali teže obdeluje; b) ali so kje večji nerôdni in brezvodni prostori itd.

5. Koliko je priroda na d. a. oralu od raznih obdelovanjskih redov.

6. Naprave, da se voda nabira, zemlja osušuje ali namaka; drenaže.

7. Občilni (komunikacijski) pomočki: a) železnice, državne, deželne in okrajne ceste, vozne (plovne) vode; b) kakošne so občinske ceste, poljske in gorske poti.

8. Prebivalstvo: a) koliko je prebivalcev v mestih, trgih in na kmetih; b) koliko je mest, trgov in vasi; c) pridelovanje ali zaslužek in prevéd, obrtnost, fabrike, rokodelstvo, rudarija in fužinarija; druge, posebno s kmetijstvom zvezane izdelalnice, na pr. pivarije, žganjarije, opekarnice (ceglarije), cukrarnice itd.; d) večja ali manja premožnost.